RHODESIA OG NYASALAND
DEN CENTRALAFRIKANSKE FØDERATION

Af PER KONGSTAD

DEN YDRE RAMME, POLITISK STATUS OG GEOGRAFI

Med øjeblikkets politiske tildragelser i Afrika som baggrund, kan der være grund til at frmhæve den forskel, hvormed frigørelsesprocessen forløber i den del af Afrika, der har været genstand for massiv europæisk indvandring, og den del af kontinentet, hvor europæisk herredømme hovedsageligt har manifesteret sig gennem administrativ og økonomisk kontrol. Dette kulturelt-økonomiske skel synes at være af større betydning end den ofte fremhævede fysisk-geografiske skillelinje mellem de tropiske og de subtropiske områder. De førstnævnte har overfladisk set ofte megen lighed med de europæiske samfund; de er nået temmelig langt i økonomisk udvikling og har hyppigt parlamentarisk styre, men afgørende i denne forbindelse er det tillige, at den økonomiske og politiske magt er koncentreret hos den indvandrede men nu bofaste »europæiske« befolkning. Det »afrikanske« befolkningselement, der udgør majoriteten af befolkningen i disse områder, har i regelen ikke haft nogen videre indflydelse på eller andel i områdets økonomiske og politiske udvikling.

I sådanne lande har den vågnende »afrikanske« selvstændighedstrang ført til alvorlige og bitre stridigheder, ikke så meget mellem den oprindelige europæiske kolonimagt og den afrikanske befolkning, som mellem denne og de indvandrede europæere. Der er således ret beset ikke tale om en national frigørelsesproces men om en indre, racebestemt strid om magten i samfundet.

Set udefra fører disse bitre stridigheder ikke blot til menneskelige tragedier, men måske til økonomisk stagnation i et kritisk tidsrum, da verdensdelen som sådan har hårdt brug for »baser« til nye fremstød på den økonomiske front.

I den del af Afrika, hvor det europæiske herredømme har været mere indirekte, har den afrikanske selvstændighedstrang i langt højere grad fundet udløsning gennem en national frigørelsesproces, som i adskillige tilfælde er forløbet temmelig glat, det gælder jo til eks. betydelige dele af Vestafrika. Naturligvis er der opstået mange komplicerede problemer undervejs, men de har tilsyneladende ikke haft den bitre og fastlåsede karakter, der er så karakteristisk for udviklingen i Nord-, Øst- og Sydafrika.

Føderationen Rhodesia–Nyasaland i den britiske del af Centralafrika hører stort set til den førstnævnte gruppe af afrikanske samfund. Men det gælder ikke ubetinget, for de to af føderationens tre medlemmer er britiske protektorater, nemlig Nord Rhodesia og Nyasaland. De har begge siden århundredets begyndelse været under et mere indirekte europæisk styre end det tredie og vel i mange henseender dominerende medlem, Syd Rhodesia, en selvstyrende britisk koloni med et talrigt og bofast europæisk befolkningselement.

Føderationen blev dannet i 1953 ved en sammenslutning af de tre førnævnte områder. Ved sammenslutningen indgik de i et snævert politisk og økonomisk samarbejde og fik et fælles føderalt parlament og en føderal regering, men bevarede iøvrigt deres hidtidige formelle status som henholdsvis protektorater under britisk kontrol og selvstyrende koloni. Føderationen har altså ikke Dominion-status som nabostaten Den Sydafrikanske Union, men dens dannelse betegner formentlig det første skridt henimod etableringen af en fuldt selvstændig centralafrikansk stat, der så kan tilslutte sig The Commonwealth på samme vilkår, som Den Sydafrikanske Union og andre Dominions har gjort det.

Føderationen omfatter et areal på godt 1 mill. kvadratkilometer, og dens placering fremgår af kortet side 126. Areal og folkemængde ses af nedenstående tabel.

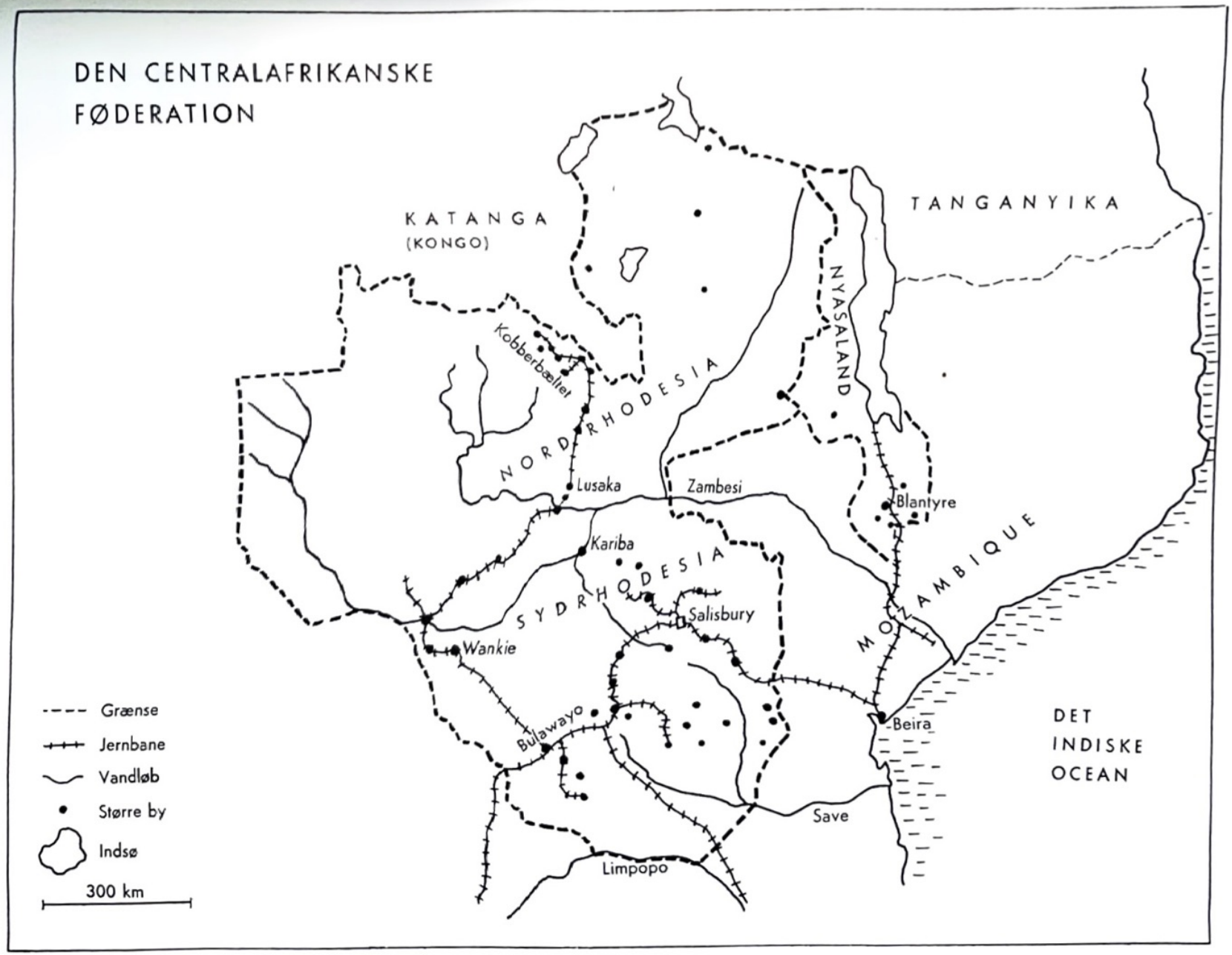
Rhodesia og Nyasalands befolkning

	Føderationen	Sydrhodesia	Nordrhodesia	Nyasaland
Areal i 1000 km²	1262	389	746	127
Befolkning i mill. (anslået 1958)	7.89	2.82	2.33	2.74
Gnsnl. indb. pr. km²	6,3	7,2	3,1	21,6
Afrikanere i 1000	7560	2590	2250	2720
Europæere i 1000	292	211	72	9
Andre i 1000	35	15	8	12
Afrikanere pr. europæer	26	12	31	303

Kilde: Central Office of Information, The Federation of Rhodesia and Nyasaland, London 1959, p. 32.
Stat. årbog 1958, tabel 358.

Af tallene fremgår det, at Føderationen med et areal svarende til Skandinaviens og en befolkning på ca. 8 mill. er særdeles tyndt befolket. Nyasaland, det mindste af de tre områder, har den største gennemsnitlige befolkningstæthed med ca. 20 mennesker pr. km², mens Nord Rhodesia med det største areal har den mindste befolkningstæthed med kun 3 mennesker pr. km².

Det afrikanske befolkningselement udgør mere end 95 % af den sam-

DEN CENTRALAFRIKANSKE FØDERATION
KATANGA (KONGO)
TANGANYIKA
NYASALAND
NORDRHODESIA
SYDRHODESIA
MOZAMBIQUE
Kobberbæltet
Lusaka
Zambesi
Kariba
Salisbury
Wankie
Bulawayo
Blantyre
Beira
Save
Limpopo
DET INDISKE OCEAN
Grænse
Jernbane
Vandløb
Større by
Indsø
300 km

lede befolkning og rummer forskellige folkeslag, der dog alle i sproglig henseende tilhører Bantu-ætten og som kulturelt står den østafrikanske kultur nær[1]).

Det europæiske befolkningselement tæller ca. 300,000 »settlers«, hovedsageligt englændere indvandrede fra U. K. og Den Sydafrikanske Union. Af tabellen vil det videre ses, at langt størsteparten af europæerne lever i Syd Rhodesia, og at der omvendt kun er ganske få tusinde af dem i Nyasaland, hvor de udgør mindre end 1 % af befolkningen.

Føderationen ligger i det tropiske Afrika og har ingen adgang til havet, omgivet af Britisk Østafrika, Portugisisk Afrika og Sydafrika. Det afgørende landskabselement er et plateau, som med afbrydelser strækker sig fra Sydafrika igennem Føderationen og videre mod nord ind i Østafrika. Højden varierer mellem 800 og 1200 m. o. h. og selve plateaulandet er relativt farbart. Langs østgrænsen hæver terrænet sig imidlertid stedvist, så det får karakter af bjerglandskab, for derefter at falde ned mod kystlandet i Mozambique (Portugisisk Østafrika), hvorfor adgangen til Føderationen fra kysten er vanskeligere, end den er fra landsiderne.

Et lavlandsbælte deler plateauet i den centrale del af Føderationen, nemlig Zambeziflodens dalsystem med selve hovedfloden som grænse mellem Nord- og Syd-Rhodesia. Et andet lavlandsområde findes mod nordøst, hvor Nyasasøen ligger i et sænkningsområde (Rift Valley), der strækker sig mod nord igennem Østafrika. Mod syd, på grænsen til Sydafrika finder man endelig et tredie lavlandsområde, der strækker sig fra vest mod øst og afvandes af Limpopofloden.

Klimaet er defineret ved Føderationens beliggenhed i den tropiske klimazone, men kun længst imod nord, nærmest Ækvator, og i lavlandet er det udpræget tropisk; i plateaulandet virker højden som en modererende faktor på temperaturgangen, og der kan således forekomme nattefrost i vinterperioden (juni–august).

Nedbøren falder hovedsageligt i sommerperioden (november–marts) og kommer som korte, heftige byger. Iøvrigt varierer årsnedbøren således, at den nordøstlige del af landet får mere nedbør end den sydvestlige, men her virker højden som en forstærkende faktor, idet østvendte bjergskråninger og plateaulandet får mere nedbør end lavlandet, hvor årsnedbøren ofte er ca. 40 cm eller mindre[2]). Som et resultat af temperaturgang og nedbørsforhold finder man skov og spredt skovbevoksning (savanne) som naturlig vegetation i plateaulandet, men betydeligt mere tørkeprægede vegetationstyper i det meste af lavlandet.

[1] Martin Vahl, Gudmund Hatt: Jorden og menneskelivet, Bd. 3, København 1925.
[2]) G. Melvyn Howe: Climates of The Rhodesias and Nyasaland According to the Thornthwaite Classification. Geographical Review, Oct. 1953, N. Y.

De bedste vilkår for agerbrug findes på »The Veld«, den centrale del af plateaulandet mellem floderne Zambezi og Limpopo. Her avles hovedparten af den tobak, der fremdeles er Syd Rhodesias vigtigste eksportindtægtskilde, men på The Veld trives også andre varmekrævende afgrøder, og de europæiske landbrug, som omfatter det meste af områdets gode landbrugsjord, producerer således størsteparten af Føderationens majs og bomuld.

I de lavereliggende og mere tropisk prægede egne er der mulighed for at avle tropiske afgrøder, forudsat at vandingsmulighederne er tilstrækkeligt gode. På sådanne begunstigede lokaliteter findes det europæiske plantagebrug, men iøvrigt er faren for sygdomme hos mennesker og kvæg her en væsentlig hindring for den videre udvikling af landbruget.

Som konklusion på sin opfattelse af landbrugsmulighederne i Føderationen anfører William A. Hance[3]), at størsteparten af Føderationen, måske $^2/_3$ af arealet, måske mere, lader sig udnytte til ekstensiv græsning, hvis faren for kvægsygdomme kan elimineres, mens den resterende del egner sig til en mere intensiv landbrugsmæssig udnyttelse. Denne begrænsning må naturligvis vurderes på baggrund af den herskende landbrugsteknik, og da flertallet af Føderationens indbyggere lever i teknisk set primitive agerbrugssamfund, hvis erhvervskultur forudsætter adgang til rigelig jord, kan man næppe hævde, at Føderationens landbrugsressourcer er rigelige, og i visse mere tæt befolkede egne, til eks. omkring Nyasasøen, hersker der allerede et betænkeligt forhold mellem befolkningstal og ressourcemængde.

Føderationen har derimod overordentlig rige mineralressourcer og er i den henseende begunstiget fra naturens hånd fremfor mange andre afrikanske udviklingslande. Det gælder specielt Nord Rhodesia, som omfatter en væsentlig del af det såkaldte »Kobberbælte«, en rig mineralforekomst, der strækker sig fra Nord Rhodesia ind i Kongo (Katanga). William A. Hance[4]) hævder, at kobberreserverne i bæltet andrager 700 mill. t eller mere alene i Rhodesia, som for tiden har verdens trediestørste kobbermalmproduktion. Der er tillige betydelige forekomster af jernlegeringsmetaller, af bly og af zink i Nord Rhodesia. Ligesom kobberet udnyttes disse metaller i eksportøjemed.

Syd Rhodesias mineralressourcer omfatter asbest og guld, der brydes til eksport, samt kul og jern.

På grund af de sidstnævnte mineralers tilstedeværelse i rigelig mængde har Føderationen den nødvendige råstofbasis for udviklingen af en lokal jern- og stålindustri, og også derved er den begunstiget fremfor største-

[3]) William A. Hance: African Economic Development, Oxford Univ. Press, London 1958, p. 156.

[4]) Op. cit. p. 166.

parten af det øvrige Afrika, hvor kulforekomster af god kvalitet stort set savnes[5]).

Som basis for energiproduktionen findes der foruden kul megen potentiel vandkraft. Ved sit fald gennem Rhodesia byder Zambezifloden således på gode muligheder for anlæg af vandkraftværker nær centrene for minedrift og industri i den centrale del af Føderationen.

Det naturlige grundlag for udviklingen af industri synes således at være solidt.

PROBLEMER BAG FØDERATIONENS TILBLIVELSE

Det britiske herredømme i Rhodesia og Nyasaland etableredes i slutningen af forrige århundrede, da britiske kolonister trængte op i landet fra Sydafrika i kølvandet på opdagelsesrejsende og missionærer. Det kendte »British South Africa Company« med Cecil Rhodes i spidsen spillede en afgørende rolle som formidler af denne kolonisationsproces.

I begyndelsen opnåede selskabet koncessioner hos de herskende stammefolk med ret til at udnytte områdets mineralforekomster (guld). Med Zulukongen Lobengula, hersker over Matabelefolket i det nuværende Syd Rhodesia, sluttedes således en sådan koncessionsaftale. Senere trængte egentlige »pionerkolonner« op i landet og bemægtigede sig jord fra folkene i Matabeleland og Mashonaland under forhold, der må siges at have haft karakter af direkte erobring. Stammefolkene blev undertvunget og det indvandrersamfund, der senere fik navnet Syd Rhodesia, var grundlagt.

Erobrernes mål var især »The Veld«, det frugtbare plateauland mellem Limpopo og Zambezi, og her grundlagdes Salisbury, Føderationens nuværende hovedstad.

Med de indfødte herskere i det nuværende Nord Rhodesia og Nyasaland sluttede »The British South Africa Co.« ligeledes koncessionsaftaler, og selskabet fik ligesom i Syd Rhodesia udstrakte administrative beføjelser af den engelske regering, men i disse aftaler om udnyttelsesret og administration indgik klausuler til sikring af de lokale, afrikanske herskeres position som overhoveder for deres stammer[6]), ligesom der i aftalerne blev givet afrikanerne garanti mod, at europæiske kolonister kunne tilegne sig jord uden deres samtykke.

Nord Rhodesia og Nyasaland blev således ikke som Syd Rhodesia genstand for en massiv europæisk kolonisation, men var vel, jfr. det foranstående om de naturlige betingelser for landbrug, heller ikke et lokkende mål på samme måde som »The Veld«.

---

[5]) Den Sydafrikanske Union og Nordafrika undtaget.

[6]) The Federation of Rhodesia and Nyasaland, Central Office of Information, London, 1959.

De tre områders nuværende status, Syd Rhodesia som en selvstyrende britisk koloni og Nord Rhodesia-Nyasaland som britiske protektorater, viser, at der fortsat er en principiel forskel i de ydre rammer omkring de tre områders politiske og sociale tilværelse. Denne politiske forskel manifesterer sig også i de daglige vilkår, hvorunder den enkelte afrikaner og europæer lever i henholdsvis Syd Rhodesia og Nord Rhodesia-Nyasaland. Såvel politisk og socialt som økonomisk har udviklingen siden århundredets begyndelse fulgt andre veje i Syd Rhodesia end i de to øvrige områder, og i denne historisk og geografisk betingede omstændighed finder man vel nok hovedårsagen til de politiske, racebestemte konflikter, der kom for dagen ved Føderationens dannelse, og som stadigvæk truer dens eksistens.

I Syd Rhodesia fik de indvandrede europæere allerede tidligt en afgørende indflydelse på koloniens indrepolitiske udvikling, og i 1923, da den britiske krone endeligt overtog de administrative beføjelser, der tidligere var blevet tillagt The British South Africa Co., blev disse stort set lagt i hænderne på en lokal regering, dannet af repræsentanter for den europæiske befolkningsgruppe. Desuden fik dette styre en parlamentarisk basis ved at The Legislative Council, en folkevalgt rådgivende forsamling af repræsentanter for den samme befolkningsgruppe, fik lovgivende myndighed. Den britiske krone, repræsenteret ved en guvernør, bevarede for sin part en vis kontrol med lovgivningen i »indfødte anliggender«, men tilstod iøvrigt kolonisterne et udstrakt selvstyre.

Inden for disse rammer har den europæiske befolkningsgruppe sidenhen opbygget et samfund, der i mangt og meget har ydre lighed med Boersamfundet i Sydafrika. Ligesom i Sydafrika betragter kolonisterne sig som permanente borgere i et samfund, som de og kun de har ret til at kontrollere. Den afrikanske befolkning er i praksis blevet frataget enhver politisk indflydelse, selvom den i princippet har den samme adkomst til at lade sig repræsentere på tinge som den europæiske befolkning. Valgret har nemlig alle, der opfylder visse betingelser m. h. t. indkomst, formue og uddannelse, betingelser som kun et par tusinde af koloniens afrikanske befolkning kan opfylde[7]). Men den ydre lighed med Sydafrika viser sig desuden i en gennemført raceadskillelse og i love og bestemmelser, der er stærkt race-diskriminatoriske, således at den afrikanske befolkning lever i reservater som landbrugere eller i særlige kvarterer i byerne som lavtlønnet arbejdskraft[8]).

På den anden side vil man næppe hævde, at det europæiske styre i Syd Rhodesia har eller har haft »Apartheid« som mål. Man har ganske vist lånt mange af de racepolitiske foranstaltninger, der kendes fra Boer-

[7]) The Federation of Rhodesia and Nyasaland, The Central Office of Information, London 1959, p. 12.

[8]) Lord Haily, An African Survey, London 1956, p. 703, 440 ff.

samfundet, ligesom det må erindres, at en betydelig del af den europæiske befolkning er indvandret fra Unionen. Men til forskel fra Boerpolitikken synes den europæiske politik i Syd Rhodesia at åbne en vej for afrikanerens delvise optagelse i det »civiliserede samfund«, i den udstrækning han tilegner sig europæisk levemåde og tankesæt[9]).

Samtidig betones det dog ofte, at den afgørende politiske indflydelse må forblive hos den europæiske befolkning, der må bære ansvaret for landets bestående som et »civiliseret« samfund.

Dette syn på forholdet mellem landets afrikanske befolkningsmajoritet og dets privilegerede, europæiske mindretal har formentlig ligget til grund for mindretalsstyrets faktiske politik gennem de senere år.

Der er, i takt med Syd Rhodesias økonomiske udvikling, anvendt betydelige midler til en generel forbedring af den afrikanske befolknings materielle og uddannelsesmæssige vilkår, og der er således skabt en vis basis for afrikansk tilpasning til og deltagelse i den europæiske økonomis udvikling; men samtidig er det blevet klart demonstreret, at denne politik har haft et begrænset, materielt sigte, nemlig at tilvejebringe et udvidet grundlag for en moderne økonomis udvikling blandt den afrikanske befolkning, mens man ikke har stilet mod en ændring af de nuværende politiske forhold. Derom skriver Philip Mason[10]), at »the Southern Rhodesians have pictured their Africans developing as a prosperous peasantry who are not particularly interested in politics«.

Flertallet af Syd Rhodesias europæiske kolonister har måske også haft denne politik i tankerne, da de gik ind for Føderationen med Nord Rhodesia og Nyasaland. For såvel i økonomisk som i politisk henseende ville en sammenslutning af de tre områder kunne befordre dens gennemførelse.

På den ene side var Syd Rhodesia i økonomisk udvikling nået længere end de to øvrige områder, og der var skabt basis for etableringen af en flersidet markedsøkonomi gennem udviklingen af eksportlandbruget og minedriften og gennem den begyndende industrialisering, (jfr. afsnittet om ressourcerne). Den europæiske kolonistbefolkning var drivkraften i denne udvikling, der imidlertid også havde nået det afrikanske landsbysamfund, således at afrikanernes traditionelle erhvervskultur, baseret på en lukket selvforsyningsøkonomi, var i opløsning.

Gennem særlovgivning og påbud understøttede man denne udvikling; og det kan til eks. nævnes, at The Land Husbandry Act af 1951 var et forsøg på at fremme opløsningen af det traditionelle landsbyfællesskab ved at introducere en ny jordfordeling, der kunne begunstige den kvalificerede og virkelystne farmer, til fremme af markedsproduktionen på selvforsyningsproduktionens bekostning. Øget produktivitet, produktionsstigning,

[9]) Lord Haily: An African Survey, London 1956, p. 186.
[10]) Ph. Mason: Masters or Partners, Foreign Affairs, Vol. 35 no. 3, 1957.

øget realindkomst og dermed et stigende forbrug – også i den afrikanske del af samfundet – viste da også, at Syd Rhodesia i årene inden sammenslutningen var et samfund i økonomisk udvikling[11]).

På den anden side var de opnåede resultater og det videre fremskridt fremdeles betinget af en gunstig udvikling på verdensmarkedet for landets få eksportprodukter, og af mulighederne for at engagere udenlandsk kapital i dets udvikling. Indtægterne fra eksporten af tobak, avlet på de europæiske farme, og af mineraler (krom, guld og asbest) spillede en afgørende rolle for landets økonomi, og tilførsler af udenlandsk kapital var nødvendig for udbygningen af jernbaner, veje, elforsyning o. s. v.

Ved en økonomisk sammenslutning med Nord Rhodesia og Nyasaland kunne man i al fald delvist få de potentielle svagheder i den økonomiske struktur elimineret, idet Nord Rhodesia med de lokkende forekomster af efterspurgte mineraler, i særdeleshed kobber, havde relativ let adgang til udlandets kapitalmarkeder[12]), og samtidig ville de tre lande i forening være bedre rustet til at modstå følgerne af svingninger i eksportindtægterne, end de ville være det enkeltvis, fordi der med en mere varieret produktionsstruktur ville være større chancer for at udligne tab i en eksportgren med gevinst i en anden.

Endvidere ville der ved sammenslutningen være en bredere markedsmæssig basis for en fortsat økonomisk udvikling af de tre lande, der hver for sig kun tæller ca. 2 mill. mennesker.

Politisk set kunne Føderationen imidlertid også være til gavn for Syd Rhodesias europæere. Som de stærkeste partnere i et politisk fællesskab ville de måske kunne sikre sig en vis ensartethed i de tre landes racepolitik for at bevare det europæiske herredømme i hele området. En sammenslutning ville desuden give dem nye muligheder for at arbejde for fuld uafhængighed af U. K. I forening ville de tre lande nemlig have bedre chancer for at opnå dominionstatus med den deraf følgende politiske handlefrihed for Føderationens europæiske mindretal til at søge dets mål virkeliggjort uden indblanding fra det britiske koloniministerium[13]).

Disse synspunkter vandt vel stort set tilslutning blandt kolonister i de to protektorater, men førte samtidig til massiv modstand mod Føderationen fra den afrikanske befolkning i de to områder, som frygtede, at vejen til politisk frigørelse og ligeberettigelse ville blive spærret gennem sammenslutningen med Syd Rhodesia og et deraf flydende bortfald af den kontrol, der øvedes fra Storbritannien[14]).

At modstanden mod sammenslutningen hovedsageligt kom fra Nord

[11]) Lord Haily, op. cit. p. 1292 ff.
[12]) Lord Haily, op. cit. p. 278.
[13]) Lord Haily, op. cit. p. 277.
[14]) Philip Mason, op. cit. p. 500.

Rhodesias og Nyasalands afrikanere var naturligt; i de to områder var der som et resultat af den britiske kolonipolitik skabt forventninger om et kommende afrikansk selvstyre med afrikanerne selv som den afgørende politiske faktor, og netop derved har der været en væsentlig forskel på udviklingen i de to protektorater, der forblev under det britiske koloniministeriums kontrol, og Syd Rhodesia, hvis politiske struktur blev bestemt af kolonisternes ønske om at sikre sig et varigt herredømme.

Det britiske styre har m. a. o. taget et vist hensyn til opinionen blandt den afrikanske befolkning, i modsætning til styret i Syd Rhodesia[15]). Men på den anden side bør det nok understreges, at udviklingen ikke i 1953, da Føderationen dannedes, var nået så langt, at afrikanerne havde erhvervet sig en afgørende indflydelse på afgørelsen af protektoraternes fremtidige politiske tilhørsforhold[16]).

Sammenslutningen blev gennemført af den britiske regering og af flertallet af de to protektoraters europæiske befolkning mod den afrikanske befolkningsmajoritets vilje.

Når den britiske regering akcepterede føderationstanken og medvirkede til Føderationens dannelse, har det formentlig flere forskellige årsager. Ønsket om at sikre det numerisk svage, men økonomisk betydningsfulde europæiske mindretals position har måske været kædet sammen med ønsket om at forhindre Syd Rhodesias kolonister i at søge nærmere tilknytning til Den Sydafrikanske Union. Men desuden blev helhedshensynet til de tre områders økonomiske udviklingsmuligheder fremdraget som en væsentlig motivering for regeringens endelige standpunkt.

Såvel Nord Rhodesia som Nyasaland var og er som nævnt i økonomisk udvikling længere tilbage end Syd Rhodesia. Nord Rhodesia er overmåde tyndt befolket, og størsteparten af dets 2 millioner indbyggere lever som spredte stammefolk, hvis materielle eksistensgrundlag er et primitivt selvforsyningslandbrug. Landets pengeøkonomi har derfor næsten udelukkende hvilet på kobberbrydningen og kobbereksporten og på nogle få tusinde europæere og afrikanere i »the Copperbelt«s minebyer.

Den stærke efterspørgsel efter kobber på verdensmarkedet i efterkrigsårene og de deraf følgende høje kobberpriser førte nok til økonomisk ekspansion i minedistrikterne – men den økonomiske udnyttelse af de gunstige eksportforhold hæmmedes som følge af knaphed på billig energi og på grund af utilstrækkelige transportmuligheder.

Et snævert samarbejde med Syd Rhodesia om løsningen af disse flaske-

[15]) M. G. Billing: Tribal Rule and Modern Politics in Northern Rhodesia, African Affairs, Vol. 58 no. 231, April 1959. London.

[16]) Med kun få repræsentanter i de territoriale Legislative og Executive Councils – protektoraternes lokalstyrelser – var det derfor ikke muligt for den afrikanske opinion at hindre sammenslutningen.

halse er vel derfor indgået som et positivt element i den britiske regerings overvejelser for sammenslutningen.

Nyasaland har lignende problemer; dets pengeøkonomi hviler især på produktion og eksport af nogle få råvarer: te, bomuld og tobak[17]). Men dertil kommer et alvorligt økonomisk og socialt problem: den tætboende befolkning (jfr. tabellen p. 125), der kun med besvær har kunnet ernære sig under de herskende økonomiske vilkår. Nyasalænderc søger derfor væk og vandrer til Syd Rhodesia og Unionen som sæsonarbejdskraft. I et tal af ca. 150.000 arbejder denne »migrant labour« i et eller to år på farme, i miner og fabrikker og vender derefter tilbage til landsbyen i hjemstavnen.

Den pengeindkomst, der flyder af det lejlighedsvise arbejde uden for landet er med tiden blevet vigtig for Nyasalands økonomi, og det har formentlig været medvirkende til den britiske regerings beslutning om at lade protektoratet indgå i sammenslutningen på trods af modstand fra landets afrikanske National Congress[18]).

Bag føderationstanken skjulte der sig altså flere sæt motiver hos dens tilhængere, som imidlertid fandt et akceptabelt kompromis i resultatet af London-konferencen i 1951.

Føderationen blev etableret med skyldig hensyntagen til de europæiske kolonisters krav om dannelse af et føderalt styre, stærkt nok til at løfte de forestående økonomiske opgaver, og kontrolleret af dem[19]). Men samtidigt måtte den britiske regering, som en konsekvens af sin egen politik i de to protektorater, søge at imødegå afrikanernes frygt for de racepolitiske konsekvenser.

Det skete ved en deling af den politiske magt, således at de føderale myndigheders kompetence blev begrænset i anliggender vedrørende den afrikanske befolkning i de to protektorater. Denne forblev altså stort set under de territoriale myndigheders kontrol, som »British Protected Persons«, og i Føderationens forfatning blev det fastslået, at de to protektoraters status skulle forblive uændret, sålænge den afrikanske befolkning måtte ønske det. Dermed var det også foreløbig udelukket, at Føderationen kunne opnå fuld uafhængighed som Dominion; kolonisterne gik modstræbende med til denne indrømmelse, men har siden protesteret mod dens fortolkning. Som en yderligere, men dog vag indrømmelse til Føderationens afrikanske befolkning, indeholder forfatningens præambel en passus, der siger, at Føderationen skal udvikle sig til at være et blandet samfund, hvori alle racegrupper samarbejder i et »partnership«[20]).

Denne passus er siden blevet udlagt som en programerklæring for

17) U.N. Structure and Growth of Selected African Economies, N. Y. 1958, p. 8.
18) Haily op. cit. p. 278.
19) Haily op. cit. p. 279.
20) Haily op. cit. p. 182 og følgende sider.

det nye afrikanske samfunds racepolitik, som den tredie vej mellem sydafrikansk apartheid og østafrikansk nationalisme[21]).

Men hvorledes denne programerklæring skal fortolkes rent konkret, er der dyb uenighed om, og diskussionen omkring »partnership«princippet har siden Føderationens dannelse været med til at trække standpunkterne skarpt op.

Som en tilføjelse til det foregående bør det nok anføres, at de her refererede synspunkter på Føderationen ikke tilnærmelsesvis dækker de nuancer i meninger og standpunkter, der har udkrystalliseret sig blandt kolonister, afrikanere og briter, men det har her kun været hensigten at trække hovedsynspunkterne og deres formodede årsagsforhold frem; en nøjere udredning ville sprænge denne artikels rammer. Men også i U. K. var meningerne delte m. h. t. føderationstanken. Den konservative regering var som anført for Føderationen, hvis den kunne gennemføres med skyldigt hensyn til de afrikanske synspunkter, mens Labour var imod, bl. a. ud fra den betragtning, at en nærmere sammenslutning af de to protektorater med Syd Rhodesia måtte vente, indtil afrikanerne var nået så vidt i politisk skoling, at de selv kunne tage et afgørende ansvar for landenes fremtidige tilhørsforhold; det ville være imod ånden i de britiske garantier til de to protektorater at tvinge dem ind i et afhængighedsforhold til Syd Rhodesia, før de var nået så vidt.

Nu i 1960 har Føderationen bestået i syv år, og dens forfatningsmæssige status skal ifølge aftale tages op til en eventuel revision i løbet af efteråret. Det kunne derfor være rimeligt at lade denne orientering munde ud i nogle betragtninger over den økonomiske og politiske udvikling i den forløbne periode. Man kunne dels spørge om de økonomiske overvejelser, der førte til sammenslutning, er blevet retfærdiggjorte, og man kunne videre spørge, om der i politisk og social henseende er sket sådanne ændringer, at Føderationen kan siges at være et afrikansk samfund på vej mod »partnership« mellem racerne.

ØKONOMISK VÆKST I TIDEN FRA 1953

Af det foranstående turde det allerede være fremgået, at der i hvert af de tre lande havde udviklet sig et åbent økonomisk samfund uden for det traditionelle lukkede, afrikanske stammesamfund. Det første omfattede de henved 200.000 europæere i det føderative område, og en mindre del af den afrikanske befolkning på ca. 6 mill. mennesker. I det andet levede resten af den afrikanske befolkning hovedsageligt som primitive landbru-

[21]) Philip Mason op. cit. p. 496 og følgende sider.

gere med liden og sporadisk – eller helt uden – økonomisk tilknytning til den pengeøkonomi, på hvilken det første var bygget op.

Et omend usikkert grundlag for vurderingen af de to samfunds produktive indsats har man i skønnene over deres bidrag til nettonationalproduktet. Ifølge den før citerede F. N. publikation[22]) var Føderationens net domestic product 265 mill. £ i 1953. Til dette resultat bidrog det »europæiske« samfund med godt 93 %, det »afrikanske« med de resterende 7 %, og selvom der uden tvivl bør herske skepsis m. h. t. skønnet over det afrikanske samfunds produktion, som jo ikke lader sig måle i penge[23]), er tallene dog udtryk for den realitet, at den væsentligste del af befolkningens økonomisk aktive medlemmer var ude af stand til at nå et produktionsresultat, der kunne sikre dem et overskud til salg på markedet og dermed opsparingsevne og købekraft.

Det europæiske samfund havde på den anden side den potentielle svaghed, at dets produktion var koncentreret på råvarer, hvis omsætning på verdensmarkedet var aldeles afgørende for samfundets hele eksistens. Cirka halvdelen af nationalproduktet blev eksporteret, og råvarer udgjorde over 90 % af denne eksport, der igen bestod af ganske få emner med kobber fra Nord Rhodesia (omkring 60 %) og tobak fra Syd Rhodesia (15 %) som de vigtigste[24]).

Tilrettelæggelsen og gennemførelsen af en politik, der skulle kunne sikre den nye sammenslutning et bredere eksistensgrundlag og dermed større muligheder for økonomisk udvikling på lidt længere sigt, indebar imidlertid, at man i første omgang fik elimineret de flaskehalse som i form af utilstrækkelige kommunikationsmidler, for lille energiproduktion o. s. v., gjorde det vanskeligt at udnytte de forhåndenværende markedsmæssige muligheder.

Hvor langt er man da nået ad denne vej i de syv år, Føderationen har eksisteret?

De høje verdensmarkedspriser, specielt på kobber, igennem en væsentlig del af perioden[25]) »har fremmet den økonomiske aktivitet i det europæiske« samfund, og stigende beskæftigelse samt et højt investeringsniveau[26]) har således medført, at nationalindkomsten (regnet i faste priser) er vokset med 10–12 % om året i tiden indtil 1958[27]).

---

[22]) U.N. op. cit. tabel 4.

[23]) Det afrikanske samfund er her defineret som et samfund, der overvejende ernærer sig ved selvforsyningslandbrug med lav og konstant produktivitet og med ringe økonomisk kontakt mellem husholdningerne eller omverdenen iøvrigt. Produktionen i et sådant samfund lader sig naturligvis ikke opgive eksakt, og skøn herover må blive yderst problematiske, når de udtrykkes i penge.

[24]) U.N. op. cit. tabel 4 og 6.

[25]) frem til 1957.

[26]) U.N. op. cit. p. 29.

[27]) De offentlige investeringer udgjorde ca. 40 % af de totale investeringer i perioden 1953–56, mens de store mineselskaber, industri- og byggerierhvervene, samt land-

Som følge af den stigende aktivitet i eksporterhvervene og den førte beskæftigelsespolitik[28]), har der været en betydelig indvandring af europæere – men dog ikke større end at »pr. capita indkomsten blandt samtlige europæere« har været voksende.

Nettoinvesteringerne har således varieret mellem 24 og 31 % af nettonationalproduktet igennem hele perioden frem til 1959[29]) og ikke mindst gennem det offentliges investeringspolitik, såvel på føderalt som på territorialt plan, er det lykkedes at eliminere en væsentlig del af de førnævnte flaskehalse. Jernbanenettet er blevet udbygget og moderniseret, så det nu tilfredsstiller kravet om gode forbindelser fra Syd Rhodesias kulfelt til minedistrikterne i Nord Rhodesia og herfra til eksporthavnene i Portugisisk Østafrika (Beira og Lourenco Marques)[30]). Energiforsyningen er blevet samordnet og er endvidere blevet udvidet med et stort vandkraftværk ved Zambezi (Karibaværket), som med en installeret kapacitet på 1 mill. kw bliver et af verdens største. Derudover er der på territorialt plan gennem de tre områders lokalregeringer blevet foretaget betydelige investeringer i irrigationsanlæg og grundforbedring, i boligbyggeri og sundhedsvæsen samt i uddannelsesvæsenet. I disse sidste tilfælde har der været lagt speciel vægt på at udbygge den afrikanske befolknings sociale institutioner.

De private investeringer har i hovedsagen været foretaget i eksporterhvervene og i byggeriet. De gunstige eksportvilkår for kobber i perioden indtil 1957 fik de store mineselskaber (Rhodesian Select Trust og Rhodesian Anglo-American Corporation) til at udbygge minerne, og i tilslutning dertil forøgedes produktionskapaciteten i smelteværkerne. Den stigende velstand i byerne og indvandringer fra Europa førte samtidig til en voldsom »bygge-boom«[31]). Det høje investeringsniveau er således udtryk for en øget aktivitet i de konjunkturfølsomme og ensidige, råvareproducerende erhverv og spørgsmålet er så, om der tillige er sket en spredning henimod en forøget aktivitet i industri og serviceerhverv.

Betragtes nationalproduktets fordeling på primære, sekundære og ter-

---

bruget tegnede sig for resten (U.N. op. cit. p. 33 og tabel 25). Det er i forbindelse hermed ganske bemærkelsesværdigt, at en voksende andel af investeringerne har været baseret på indenlandske kapitalressourcer; den indenlandske opsparing formåede således at dække ca. 2/3 af kapitalbehovet mod ca. halvdelen i årene før sammenslutningen, et forhold der dog sikkert hænger sammen med, at de fleste mineselskaber har ladet sig indregistrere som rhodesiske firmaer efter 1953.

[28]) Europæere er blevet foretrukket i de fleste stillinger – jfr. det følgende om »the colour bar« – og man har direkte støttet indvandringen af europæere til Føderationen.

[29]) U.N. op. cit. tabel 24 og C.O.I. op. cit. p. 20.

[30]) Ud af 195 mill. £ investeret af det offentlige i perioden indtil 3/6 1957 anvendtes de 73 mill. således til jernbanerne. U.N. op. cit. p. 33.

[31]) Ud af bruttoinvesteringerne i 1956 udgjorde de private investeringer ca. 80 mill. £ eller omkring 60 %; af disse 80 mill. gik ca. 20 mill. £ til mineralproduktionen, mens 45 investeredes i forretnings- og boligbyggeri. Resten eller ca. 15 mill. investeredes i import af landbrugs- og industriudstyr og maskineri. U.N. op. cit. tabel 25.

tiære erhverv, synes der ikke umiddelbart at være sket nogen videre forskydning i de tre gruppers relative andele af den totale produktion[32]).

Alligevel synes der at være holdepunkter for at antage, at der i realiteten er sket en vis spredning af den økonomiske aktivitet, således at sekundære og tertiære erhverv i dag spiller en relativt større rolle end for 7 år siden. De voldsomme prisstigninger på mineralprodukter – især kobber – i årene frem til 1957 førte til stærkt stigende eksportindtægter (og til en væsentlig forbedring af »terms of trade«), der ikke var resultatet af tilsvarende stigninger i de eksporterede mængder. Ser man på udviklingen ud fra de producerede mængder, synes den indenlandske industriproduktion imidlertid at være steget kraftigere end produktionen i eksporterhvervene[33]), og nationalregnskabet regnet efter værdi kan altså have tilsløret en begyndende spredningstendens.

Betragtes importen af varer i det samme tidsrum, støttes denne antagelse, idet der har været en relativ kraftig stigning i importen af produktionsmidler, men stagnation i importen af forbrugsgoder[34]).

Udviklingen i forholdet mellem antallet af beskæftigede i de forskellige erhverv synes ligeledes at tyde på, at der er sket en vis forskydning fra de primære henimod de sekundære og tertiære erhverv[35]); i 1956 var fordelingen således, at ca. 18 % af alle beskæftigede europæere samt 44 % af alle beskæftigede afrikanere arbejdede i de primære erhverv mod henholdsvis 22 % og 50 % i 1951.

Opgørelser over industriproduktionens og forbrugets udvikling viser også, at Føderationen har været i stand til at dække en stigende andel af efterspurgte produkter gennem forøgelser i den indenlandske produktion; det gælder således for visse produktionsgoder f. eks. cement, hvormed man nu er praktisk talt selvforsynende, og det gælder for visse forbrugsgoder, til eks. tekstiler[36]).

Den industrielle udvikling er blevet støttet af såvel føderale som territoriale myndigheder. Ved långivning eller ved direkte investeringer i industrielle anlæg har det offentlige søgt at fremme den industrielle udnyttelse af landets ressourcer. Risco stålværkerne i Syd-Rhodesia ved Que-Que med en planlagt kapacitet på 1/4 mill. t råstål og 160.000 t råjern, Gatooma bomuldsspinderierne og en superfosfatfabrik i Salisbury er således blevet til med offentlig støtte; men også udenlandske private investeringer

[32]) I årene 1953–56 udgjorde landbrugets produktion således ca. 12 % af N. P., minernes ca. 36 %, mens sekundær og tertiær produktion tegnede sig for resten, ca. 52 %. U.N. op. cit. tabel 41.

[33]) U.N. op. cit. p. 35 og 54.

[34]) U.N. op. cit. p. 28.

[35]) U.N. op. cit. p. 67.

[36]) U.N. op. cit. tabellerne 31–40.

og lån har bidraget til fremme af den industrielle udvikling. Til eks. har Dunlop og British Motor Corporation anlagt fabrikker i Føderationen[37]).

Den omstændighed, at væsentlige mangler i »public utilities« er blevet afhjulpet, således at en udbygning af landets økonomiske basis har kunnet tage sin begyndelse, rokker dog ikke ved det faktum, at eksporten af et lille antal råvarer fremdeles er af afgørende betydning for den økonomiske stilling. Da kobberpriserne faldt brat i 1957[38]), faldt eksportindtægterne så stærkt, at landets nationalindkomst endog viste et lille fald fra 1957 til 58. Selvom priserne igen har rettet sig noget, har de ringere eksportvilkår dog medført en betydelig afdæmpning af den økonomiske aktivitet, og de føderale myndigheder har som en følge heraf måttet strække planlagte investeringer over en længere årrække end oprindelig forudset, ligesom en række private investeringer i f. eks. minerne er blevet opgivet.

Trods disse tilbageslag tør man vel hævde, at de forløbne år har været en periode med relativ stærk økonomisk vækst, men denne konklusion har jo, jfr. det foranstående, alene gyldighed for den europæiske del af landets økonomi. Det næste spørgsmål må derfor være, hvorvidt det er lykkedes at inddrage en voksende del af den afrikanske majoritetsbefolkning i den europæiske økonomi, som løntagere eller som landbrugere, der producerer for markedet.

Antallet af afrikanere med lønnet beskæftigelse synes at være stigende – ifølge C. O. I.[39]) steg det med ca. 1/5 i perioden 1951–56 og omfattede i 1956 godt 1 mill. eller ca. 15 % af alle afrikanere i Føderationen. Der er således sket en lille stigning på de 5 år, idet ca. 14 % af alle afrikanere havde lønnet arbejde i 1951.

På samme måde har en stigende del af de afrikanske landbrugere erhvervet sig permanente indkomster ved salg til markedet.

Ifølge U. N.[40]) er afrikanernes andel i de personlige indkomster samtidig vokset med 1 % mellem 1953 og 1956 og udgjorde i 1956 godt 32 % af de samlede personlige indkomster, og nyere oplysninger synes at vise, at der også i årene 1956–58 har været en relativ stærk vækst i afrikanernes indkomster, der ifølge C. O. I.[41]) voksede med ialt 20 % i de to år.

Man kan vel ikke drage bestemte konklusioner af disse tal, men de synes dog at vise en svagt stigende tendens i retning af forøget afrikansk deltagelse i den »europæiske« økonomi.

---

37) C. O. I. op. cit. p. 22–23.

38) I 1956 var kobberprisen ca. 430 £ pr. ton, i dec. 57 180 £, og i maj 59 235 £.

39) Central Office of Information op. cit. p. 27.

40) U.N. op. cit. tabel 48, de samlede personlige indkomster var 185 mill. £ i 1953 men 253 mill. £ i 1956.

41) C. O. I. op. cit. p. 27.

Undersøger man de afrikanske pengeindkomster, vil man se, at de i det væsentlige har deres udspring i lønnet arbejde.

Det fremgår bl. a. af nedenstående tal hentet fra C. O. I. og U. N. publikationerne[42]).

Afrikanske pengeindkomster i mill. £

	1954	1956	1958
1. Ved lønnet arbejde.....	54,5	70,8	83,9
2. Ved salg af produkter...	8,0	10,4	13,6

Som anført i det foregående har kun ca. 15 % af alle afrikanere lønnet beskæftigelse under en eller anden form, til gengæld har denne gruppe tegnet sig for størstedelen af pengeindkomsterne i den omhandlede periode. Salg af produkter avlet i det afrikanske landbrug spiller ikke nogen afgørende rolle i sammenligning med lønindkomsterne, selvom dette salg er i vækst og utvivlsomt berører et stigende antal afrikanske landbrug.

Af ovenstående indkomstgruppering bør imidlertid næppe udledes, at der udelukkende eksisterer skarpt adskilte befolkningsgrupper med hver sin hovednæring. Overgangen mellem grupperne er flydende, og det er vel endda karakteristisk, at en afrikaner snart har tidsbegrænset lønarbejde, snart lever som subsistence farmer, der måske af og til får produkter til overs, der så afsættes mod bytte eller betaling.

Denne manglende stabilitet i erhvervsudøvelsen og den lejlighedsvise kontakt med pengeøkonomien hos mange af de 7 mill. afrikanere har skabt en lang række alvorlige økonomiske og sociale problemer, som ikke tilnærmelsesvis har fundet deres løsning i de forløbne 7 år; men som måske mere end noget andet viser, hvor vanskeligt det er at fuldføre omdannelsen af et teknisk set primitivt samfund til et moderne samfund med gennemført arbejdsdeling.

I mængden af den såkaldte vandrende arbejdskraft har vi et ganske godt udtryk for disse forhold. Det anslås således, at 60–70 % af den mandlige afrikanske befolkning vandrer bort fra hjemstavnen hvert år for i nogle måneder at tage lønarbejde på europæiske farme, i miner m. v.[43]). Dette gælder specielt for Nyasaland, hvor presset på ressourcerne tvinger mange til at supplere indkomsten ved at tage lønnet arbejde i Syd-Rhodesia (eller i Den Sydafrikanske Union). Set fra et snævert »europæisk« synspunkt er denne arbejdskraft en billig produktionsfaktor, der tilmed lader sig anvende i varierende omfang alt efter produktions- og afsætningsvilkårene. Men set i et lidt videre perspektiv synes det dog at være noget

[42]) C. O. I. op. cit. p. 29 og U.N. op. cit. p. 12.
[43]) U.N. op. cit. p. 73.

af en hindring for landets fortsatte økonomiske udvikling, at denne arbejdskraft ikke er bosat i de »europæiske områder«, varigt afhængig af en pengeindkomst, men er forblevet halvvejs i stammefællesskabet og landsbyen, hvor familien bor og følgelig er rodløs og socialt afsondret i det europæiske samfund. Dette indebærer yderligere, at den afrikanske arbejder savner ethvert incitament til at yde mere end højest nødvendigt.

På den anden side synes dette problem at være yderst vanskeligt at løse, fordi der specielt i Syd-Rhodesia, hvor mulighederne for arbejde er størst, eksisterede og eksisterer gennemført raceadskillelse og racediskrimination. Denne »colour-bar« hindrer afrikaneren i med sin familie at bosætte sig i de europæiske områder, i at erhverve sig andet end lavtlønnet arbejde, og i at danne faglige eller politiske organisationer, der kan kæmpe for bedre vilkår.

Disse hindringer, der er en følge af mange års europæisk »kolonist«-herredømme, lader sig ikke nedbryde på få år, selvom den fornødne vilje hertil skulle være tilstede.

Det bør dog ikke forties, at der specielt i de senere år er taget skridt til at stabilisere og bedre afrikanerens materielle vilkår. Den føromtalte landbrugslovgivning har bl. a. til formål at hæve produktiviteten i det afrikanske landbrug[44]), og en uddannelsesreform og offentlig støtte til bygning af særlige afrikanske kvarterer i byerne har til formål at sikre afrikaneren en bedre, omend stadigvæk underordnet plads i bysamfundene[45]).

Problemet er vel så, om disse reformer er akceptable for afrikaneren; thi af hans akcept eller manglende akcept afhænger reformernes faktiske økonomiske rækkevidde. Men netop den politiske side af sagen synes at være så vanskelig, at den fuldstændig overskygger det faktum, at Føderationen har haft megen økonomisk fremgang i de forløbne syv år.

POLITISK SPLITTELSE TRUER FREMTIDEN

Som anført i det forrige afsnit var størsteparten af de tre områders afrikanske befolkning modstandere af Føderationen. Denne modstand kom især til udtryk i Nord Rhodesia og Nyasaland, hvor der var skabt basis for en organiseret meningsdannelse gennem det engelske kolonistyres »opdragelsesproces«.

Modstanden byggede på den antagelse, at en sammenslutning af de

[44]) Det afrikanske selvforsyningslandbrug har mange steder været i direkte forfald som følge af arbejdskraftsvandringerne. I mændenes fravær har man ofte måttet opgive sekundære, men vigtige afgrøders avl, og mange steder har landbruget været præget af faldende produktivitet.

[45]) U. N. op. cit. p. 69–79.

tre områder ville føre til forøget syd-rhodesisk indflydelse på afrikanernes vilkår i de to øvrige lande, således at forskelsbehandling og raceadskillelse ville afløse det britiske forsøg på langsomt at udligne forskellene mellem racegruppernes sociale og økonomiske status. Ved sammenslutningen ville man måske nok hente sig bedre økonomiske vilkår, men man måtte samtidig afskrive tanken om at opnå indre uafhængighed for den afrikanske flertalsbefolkning[46]).

De forbedrede økonomiske vilkår og de moderate forsøg på at få den afrikanske befolkning inkorporeret i den europæiske økonomi er heller ikke resulteret i en neutralisering af denne modstand; den er tværtimod vokset og kommer nu åbent for dagen gennem en klart formuleret »kolonist«-fjendtlig politik hos de afrikanske politiske organisationer, the African National Congresses i Nord Rhodesia og Nyasaland. Man henviser til, at Føderationens forfatning, hvori der tales om et »partnership« mellem racegrupperne, er blevet tilsidesat gennem kolonisternes faktiske styre i de syv år[47]). Dette benægtes af Føderationens europæiske ledere, der tværtimod fremhæver det fremskridt, der er sket henimod »partnership« såvel økonomisk, politisk som socialt[48]).

Det kan være nok så vanskeligt at tage stilling til de fremsatte standpunkter i denne strid om den politiske og økonomiske magtfordeling i Føderationen. På den ene side er det uomtvisteligt, at afrikanerne endnu er afskårne fra at øve nogen afgørende indflydelse på Føderationens styre[49]), men på den anden side er det vel også rigtigt at flertallet af de 7 mill. afrikanere ikke ville kunne udøve de politiske handlinger, der må forudsættes udøvet, hvis samfundet skal bestå i den form, det har fået gennem »europæisk« kolonisation og virke.

---

[46]) Modstanden hos den afrikanske befolkning i de to protektorater kan dog ses som et overfladisk interessefællesskab mellem to helt forskellige grupper; det gamle høvdingestyre, der står fjendtligt over for moderne afrikanske frigørelsesideer, er imod en afvikling af det britiske styre, på hvilket dets magt bygger, og indtager samme holdning til sammenslutningen som de nye afrikanske ledere, der er imod den, fordi det antages, at den vil bremse udviklingen henimod afrikansk selvstyre.

[47]) Se til eks. T. D. T. Banda i Africa South, Vol. 2 no. 2, 1958 p. 75–81. I artiklen, redegør Banda for sit syn på den europæiske politik og Føderationen, som han undsiger for Nyasalands vedkommende, idet han kræver løsrivelse og øjeblikkelig indførelse af afrikansk flertalsstyre.

Talrige andre artikler i Africa South eller i African Affairs afspejler lignende synspunkter.

[48]) Se til eks. referater af Sir Roy Welenskys taler i African Affairs og MacMillans redegørelser i Underhuset, African Affairs, Vol. 58 no. 233.

[49]) I ingen af de tre lande har afrikanerne majoritet i de lovgivende forsamlinger, og i det føderale parlament er afrikanerne stort set repræsenteret af 9 ud af 53 delegerede. Valget af de øvrige 44 delegerede er i praksis forbeholdt europæerne, idet man for at udøve indflydelse på disse valg må have en årsindtægt på 3000 kr. eller have 2400 kr. i årsindtægt + 2 års secondary education (gennemsnitslønnen for afrikanere i lønnet beskæftigelse var 1400 kr. i 1957, men langt størsteparten af de 7 mill. afrikanere er ikke i lønnet arbejde og har langt ringere indkomster). C. O. I. op. cit. p. 12 og p. 27.

For en vurdering af den øjeblikkelige situation er det imidlertid også vigtigere at konstatere, at striden mellem racegrupperne er blevet mere udtalt, og at den har tilspidset sig med periodiske uroligheder til følge[50]). Det har vist sig, at den førte politik ikke har formået at tilfredsstille det afrikanske krav om hurtigere og hurtigere afvikling af de traditionelle barrierer mellem sort og hvids tilværelse. Forholdene har derfor udviklet sig »like a slipping clutch in which one set of wheels is trying to go faster than the other and both heat and smoke are generated«, således som Ph. Mason udtrykker sig i sit forsøg på at vurdere partnership klausulens betydning[51]).

Til striden om magtfordelingen i Føderationen kommer dernæst uenighed om, hvorvidt Føderationen fortsat skal bestå, og om den status den skal have i forhold til U. K., men denne uenighed er naturligvis også et produkt af kampen mellem racegrupperne om politisk og økonomisk indflydelse.

En del af de mere yderligtgående afrikanske ledere, bl. a. Dr. Banda, kræver nu løsrivelse for Nyasaland og Nord Rhodesia, således at disse to områder eventuelt i forening med Uganda og Tanganyika kan danne en ny »afrikansk« føderation i Centralafrika. Radikale kolonistgrupper kræver modsat udstødelse af Nyasaland og den mere værdiløse del af Nord Rhodesia, således at man med Syd Rhodesia og kobberbæltet i Nord Rhodesia som grundlag kan få dannet en renere »europæisk« stat i Centralafrika[52]). Men mellem disse ydergrupper står vel endnu et flertal, der ønsker Føderationen bevaret eller som er neutrale i spørgsmålet. Blandt denne del af befolkningen hersker der imidlertid uenighed om Føderationens status.

Kolonisterne i Syd Rhodesia (og Nord Rhodesia) kræver stort set Dominion status med større magt til de føderative (europæisk dominerede) myndigheder og mindre afhængighed af det kontrollerende britiske koloniministerium.

Afrikanerne kræver som tidligere fortsat britisk beskyttelse og ønsker Nord Rhodesias og Nyasalands protektoratsstatus opretholdt, indtil befolkningen selv får adgang til at bestemme områdernes fremtidige tilhørsforhold.

Denne strid kompliceres yderligere ved, at U. K. selv er part i den,

---

[50]) Jfr. urolighederne i Nyasaland i vinteren 1959 med påfølgende arrestation af Dr. Banda og andre politiske ledere, indførelse af undtagelsestilstand og forbud mod The African National Congresses' mødevirksomhed. Smlg. iøvrigt Devlin-kommissionens rapport herom, African Affairs, Oct. 1959.

[51]) Philip Mason: Masters or Partners, Foreign Affairs, April 1957 p. 496–507.

[52]) Se til eks. Aftenposten (Oslo) 27/1-60, hvori der redegøres for Dominionpartiets krav om en sådan deling. Dominionpartiet står som eksponent for højreorienterede europæiske kredses politiske standpunkter, og er et oppositionsparti i det føderale parlament, hvor Sir Roy Welenskys »United Federal Party« har flertallet og dermed regeringsmagten.

ovenikøbet således at regeringen stort set støtter europæerne, oppositionen fortsat afrikanerne[53]).

Der synes således alt i alt at være grundlag for at konstatere, at det samfund som i økonomisk henseende vel er nået længere end noget andet tropisk afrikansk samfund, trues af en splittelse, der måske ikke direkte er en følge af det økonomiske fremskridt, men som er et resultat af en grundlæggende uoverensstemmelse mellem den europæiske kolonibefolkning, der har iværksat og videreført den økonomiske udvikling, og den afrikanske befolkningsmajoritet, som nu kræver frugterne heraf.

Dette skisma, der truer Føderationens fortsatte eksistens og dermed den britiske politik i Centralafrika vil formentlig blive tilspidset under den omtalte konference i London i efteråret 1960. Som forberedelse til denne konference nedsatte man i efteråret 1959 en kommission under forsæde af Lord Monckton for at skaffe sig en bredere orientering om de forskellige gruppers syn på Føderationens fremtid. Resultatet af kommissionens undersøgelser kendes endnu ikke, men det må formodes, at rapporten vil bringe vidnesbyrd om det hastigt voksende spændingsforhold mellem sort og hvid. MacMillans goodwill rejse til Afrika i 1960 har næppe medført nogen afspænding heri, og intet tyder på, at de stridende parter vil kunne formås til at ændre deres syn på »partnership« politiken så meget, at Føderationens fortsatte eksistens er sikker.

EFTERSKRIFT

I begyndelsen af oktober d. å. fik man offentligt kendskab til Monckton-kommissionens rapport. Som ventet fremhæver den, at Føderalismens fremtid er truet og anbefaler derfor politiske reformer til fordel for Afrikanerne. Men kommissionen går desuden ind for tanken om at give protektoraterne mulighed for at udtræde af Føderationen efter en vis periode, hvis den afrikanske befolkning fortsat ønsker denne løsrivelse.

LITTERATUR OM FØDERATIONEN

Central Office of Information: The Federation of Rhodesia and Nyasaland, London 1959.

Lord Hailey: An African Survey, London 1956. (Lidt vanskeligere tilgængelig oversigt over Afrika i det hele taget.)

William A. Hance: African Economic Development, Oxford University Press, London 1957. (Omhandler ligeledes flere afrikanske stater.)

Ph. Mason: Years of Decision, Rhodesia and Nyasaland. Oxford Univ. Press, London 1960.

United Nations: Structure and Growth of selected African Economies. N. Y. 1958.

Tidsskrifterne: *African Affairs* og *Africa South* indeholder desuden løbende orienteringer om den økonomisk-politiske udvikling i Føderationen. (Det Udenrigspolitiske Selskabs Bibliotek.)

[53]) Se til eks. John Stonehouse i African South Vol. 4 no. 1, Oct.-Dec. 1959, p. 81–87.